

Averagneru Meç / Yıkıntılar Arasında bir Zabel

Posted on 29/04/2017

24 Nisan, o yağmurlu nisan günü. Soykırımın büyük çanının çaldığı o 24 Nisan gecesi, bir halkın damarlarına ilk yarığın açıldığı karanlık gece... 24 Nisan 1915'te, İstanbul'daki Ermeni aydınların isimlerini listede topladıklarında, içlerinde yalnızca bir kadın vardı. O gün hastanede saklanarak kurtulan ve ömrüne yazılmış sürgünlerin birinde ölüme sürüklenen şair, yazar, sosyalist, feminist... Yok edilmiş tarihin, kimselerin bilmediği yok edilmiş ismi Zabel Yesayan.

24 Nisan 1915 gecesi, İstanbul'daki Ermeni toplumunun önde gelen isimleri ve aydınları, tutuklanarak sürgüne(!) çıkarıldı. Dahiliye Nazırı Talat Paşa'nın emriyle Ankara yakınlarındaki iki merkeze taşınan Ermenilerin çoğunluğu katledildi, bir kısmı 27 Mayıs 1915'teki Tehcir Kanunu'nun ardından sürgünde katledildi. 24 Nisan, tehcirden önce gerçekleşse de soykırımın başlangıcı ve 'fitil'i kabul edilir. O gece katledilecekler listesindeki 234 Ermeni aydın arasında tek bir kadının ismi vardı.

Şair, yazar, feminist, sosyalist, Ermeni

Doğduğundan beri yazmaya meyletmiş, eli kalem tuttuğu andan beri yazmış, sorgulamış bir kadın. 1909'da Adana'daki Ermenilere yönelik Kilikya katliamına tanıklık etmiş, uzun süre bölgede kalmıştı. Döndükten sonra savaşı, yıkımı ve yaklaşan felaketi kaleme aldığı "Averagneru Meç" isimli kitabı 1910 yılında Batı Ermenice dilinde yazmıştı. "Yıkıntılar Arasında" diyordu ve ekliyordu:

“Savaşın yanı başımızda olduğunun bilincindeyiz, fakat yine de sakin ve tekdüze hayatımıza devam ediyoruz.”

“Yazmazsam çıldıracağım” diyen yazar, şair, sosyalist, feminist ve Ermeni. Zabel Yeseyan...

Edebiyatı ve tanıklıkları

Lise yıllarında edebiyata sıkıca sarılan Zabel, okul arkadaşı Arşaguhi ile ünlü feminist yazar Sırpuhi Düsap’ın Beyoğlu’ndaki evine gittiklerinde bambaşka bir zihne bürünmüş ve “Bayan Düsap ve Tovmas Terziyan” isimli yazısında, oradan çıktıklarında ikisinin de vasatın üzerinde bir yazar olmaya karar verdiklerini anlatmıştı.

1895’te ilk mensur şiiri ‘Yerk Ar Kişer’i (Geceye Şarkı) yayımlamış, aynı yıl eğitime devam etmek üzere Paris’e gitmiş, Sorbonne Üniversitesi’nde Collage de France’da edebiyat ve felsefe dersleri almıştı. 1903’ten 1905’e kadar kadın meselesi yazmış ve o ünlü romanı “İsbasman Sırahin Meç”i (Bekleme Odası) yayımlamıştı. Geçdz Hancarner (Sahte Dahiler) adlı romanı ise, Ermeni erkekleri hicvettiği ve bu nedenle baskı gördüğü için yarım kalmıştı.

Kilikya katliamının ardından 1917’de Bakü’de bulunan Ermeni mülteci ve yetimlere yardım örgütlenme faaliyetleri içerisinde bulmuş ve tanıklıklarını “Joğovurtı mı Hokevarkı” (Bir Halkın Son Nefesi) ve “Verçin Pajagı” (Son Kadeh) adlı kitaplarında yayınlamıştı. 1919’da

yazdığı “Hokis Aksoryal” (Ruhum Sürgünde), sürgün hikayelerinden izler taşıyordu.

1926-27 yıllarında Sovyet Ermenistan’da ve Rusya’daki günlerini “Azadakrıvadz” (Kurtarılmış Prometheus) adlı kitapta yayımlamış, Erivan Devlet Üniversitesi’nde Batı Ermeni edebiyatı verdiği sırada “Grage Şabig” (Ateşten Gömlek) ve “Silihdari Bardezneri” (Silahdar Bahçeleri) kitaplarını yayınlamıştı.

En önemli eserlerinden biri de 1935 yılında yazdığı otobiyografik kitabı “Silihdari Bardezneri” (Silahtarın Bahçeleri) idi.

Zabel’in yokluğunu düşünmek

Bu hayatına karşılık, 2005 yılında Ermeni Konferansı’nda yazar Elif Şafak bahsedene kadar kimselerin bilmediği Üsküdarlı Zabel. Yazar Zabel, şair Zabel, sosyalist Zabel... İlk şiirini 17, ilk romanını 25 yaşında yayınlamış. Üniversiteye giden ilk Ermeni kadın. Ermeni gazetelerinde yazmış, kadın sayfaları hazırlamış, feminist söylemlerde bulunmuş, Ermeni yetimlere bakmış, onlarca roman ve öykü yazmış, Paris’te, Bakü’de, Yerevan’da dersler anlatmış, politika yapmış, sürgünlerden sürgünlere geçmiş ve bir sürgünde ölüme sürüklenmiş Zabel.

Yalnızca Ermeni tarihinde değil, bu ülkenin tarihinde çok önemli bir yeri olan Zabel'i 2005 tarihine kadar bilmemenin anlamı, yok edilmiş tarihin tozlu sayfalarında gizliydi. Yok edilmişin yok edilmiş Zabel Yesayan. Hazal Halavut, Agos'ta kaleme aldığı Zabel yazısında, Zabel'in yokluğuna şöyle işaret ediyor: "Sağ kurtulan Ermeniler, imkânsız bir tanıklığın esaretinde yine de yazdılar, anlattılar tanık olduklarını. '1915'te ne olduğu' hanesine bir çentik daha. Peki, hiçbir şeyin değilse bile yokluğun tanıklığı olmaz mıydı? Bir gün var, öbür gün yok olanın ardında bıraktığı yoklukla hemhal olan birileri?

Yıkıntılar Arasında çıktı. Zabel Yesayan'ın deriye işleyen keskinlikte kelimelerle tanıklık ettiği Adana katliamını okuyabilir, satırlarda onun izini sürebiliriz artık. Ama ne Zabel'le ne de tanık olduklarıyla gerçek bir karşılaşma gerçekleşmeyecek, önce Zabel'in yokluğuyla karşılaşmadan."

Zabel'in barış ve kadın mücadelesi

1915'te, listedeki tek kadın olmanın ağırlığı çoktu. Yalnızca yazar ve Ermeni olması yeterli bir sebep değildi, ki Zabel'in politik kimliğini de iyi anlamak gerekiyordu. Zabel hakkında en kapsamlı bilgilere sahip olan Hasmik Khalapyan, O'nun Fransa'da "Ligue des femmes pour la paix par l'education"un (Eğitim Yoluyla Barış İçin Kadın Cemiyeti) üyesi olduğunu ve aynı anlayışla "Osmanlı Kadın Dayanışması Cemiyeti" adlı bir dernek kurma girişiminde bulunduğunu anlatıyor.

Hem yazar hem sosyalist hem feminist. Üstelik Ermeni, üstelik barış diyen bir kadın. 24

Nisan gecesi katledilecekler listesindeki 234 Ermeni aydın arasında tek kadın olan Zabel'in, Kilikya katliamına dair tanıklığının ardından hayatının ikinci dönüm noktası hiç kuşkusuz 24 Nisan'dı.

Bir hastane odasındaki kurtuluş

O gece Ermeni aydınlar yakalanıp katledilirken, Zabel bir hastaneye saklanmıştı. Neler yaşadığı pek bilinmemekle birlikte bir hasta bakıcı, bir hemşire kılığında günlerce hastanede saklanarak katledilmekten kurtulmuştu. Annesi ve oğlu Hrant'ı İstanbul'da, eşini ve kızı Sofi'yi Paris'te bırakarak Bulgaristan'a kaçan ve buradan Paris'e geçen Zabel hakkında, bir ölümü bir de o gece nasıl saklandığı bilinmeyen gizdi.

Boğaziçi Tiyatro Topluluğu'nun, 'Silahdar Bahçeleri' kitaptan yola çıkarak yazdığı "Zabel" isimli oyunda, O'nun hasta bakıcı, refakatçi ya da hemşire kılığında saklanması izlenirken, aslında nasıl da kadınlık deneyimleriyle hayatta kaldığı hissediliyor.

Sürgünde ölmek ya da öldürülmek

Fransa'daki yıllarının ardından Ermenistan'a yerleşen Zabel'in ömrü soykırımdan sonra mücadele ve yazmak arasında geçmiş, sürgünler, hasretler, yıkıntılar ve nice kayıplar görmüştü. Kendi çocuklarına hasretken Ermeni yetimleri kucaklayan Zabel, sürgünlerde de sevdiklerini hep geride bırakmıştı.

Bir 24 Nisan gecesi adı katliam listesine alınan ve kurtulan Zabel'in, ikinci kara listesi de Stalin dönemindeki "Büyük Temizlik"te yazılmış ve tutuklanarak Sibiry'a da sürgün edilmişti.

Ne kadar tutuklu kaldığı, nelere maruz bırakıldığı bilinmiyor ancak şair ve yazar kimliğine

politik kimliği de eklendiğinde Zabel'in zorlu ve baskılı bir tutukluluk dönemi yaşadığı kaynaklarda geçiyor.

Hayatı sürgüne yazılmış Zabel, 1942-1943 yılları arasında bilinmez bir ölümle anılıyor. Sürgünde ya da tutsaklıkta, hücrede ya da yollarda, düşünerek ya da delirerek... yok edilmiş bir Zabel, tarihin en karanlık köşesinde duruyor.

102 yıldır devam eden soykırımda Zabel'in mezarı bilinmez tarihin o karanlığında saklanırken, O'nun yokluğu hâlâ karşılaşmayı bekliyor.

Kaynak: gazetesujin.com